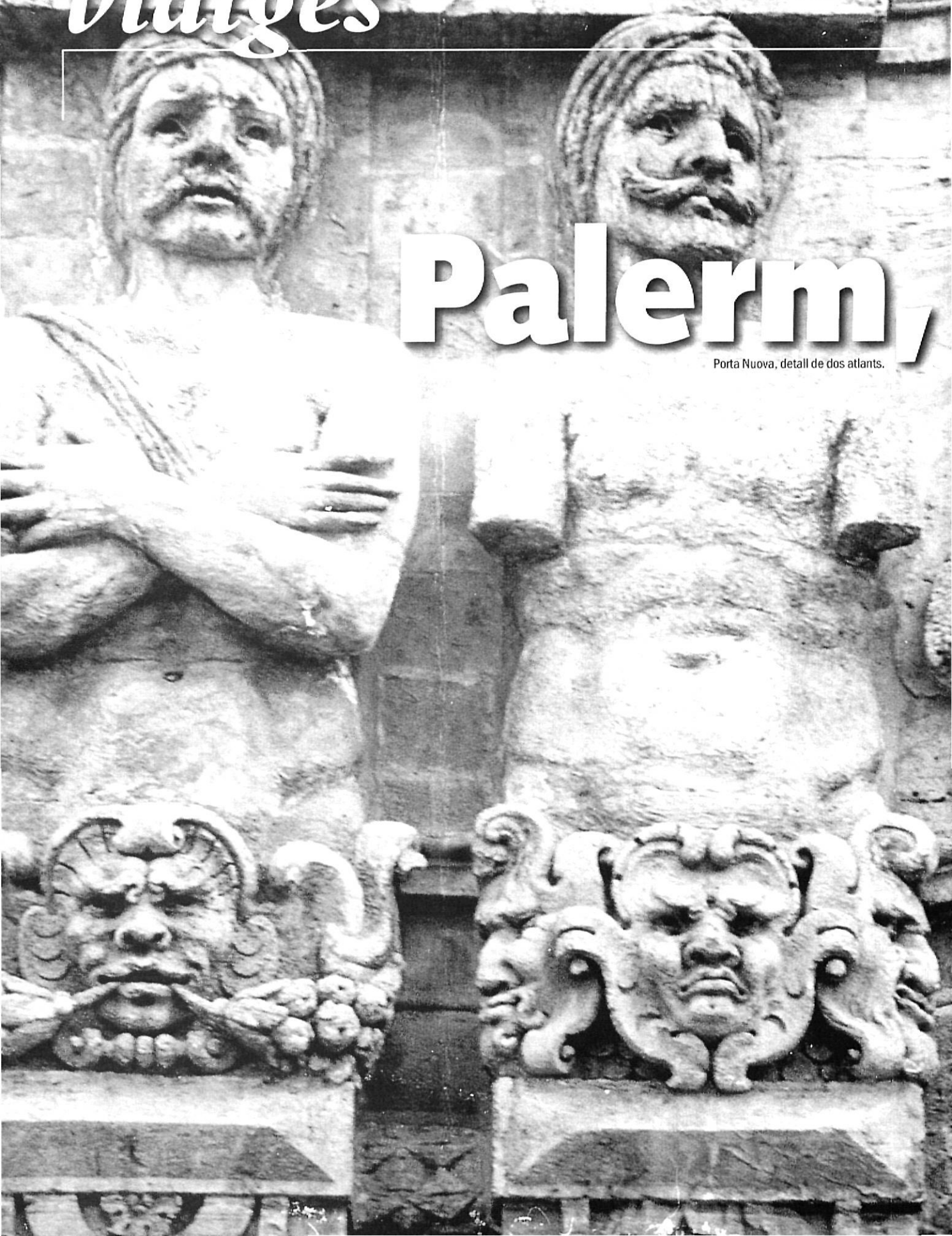

viatges

Palerm,

Porta Nuova, detall de dos atlants.

els palaus i els mercats

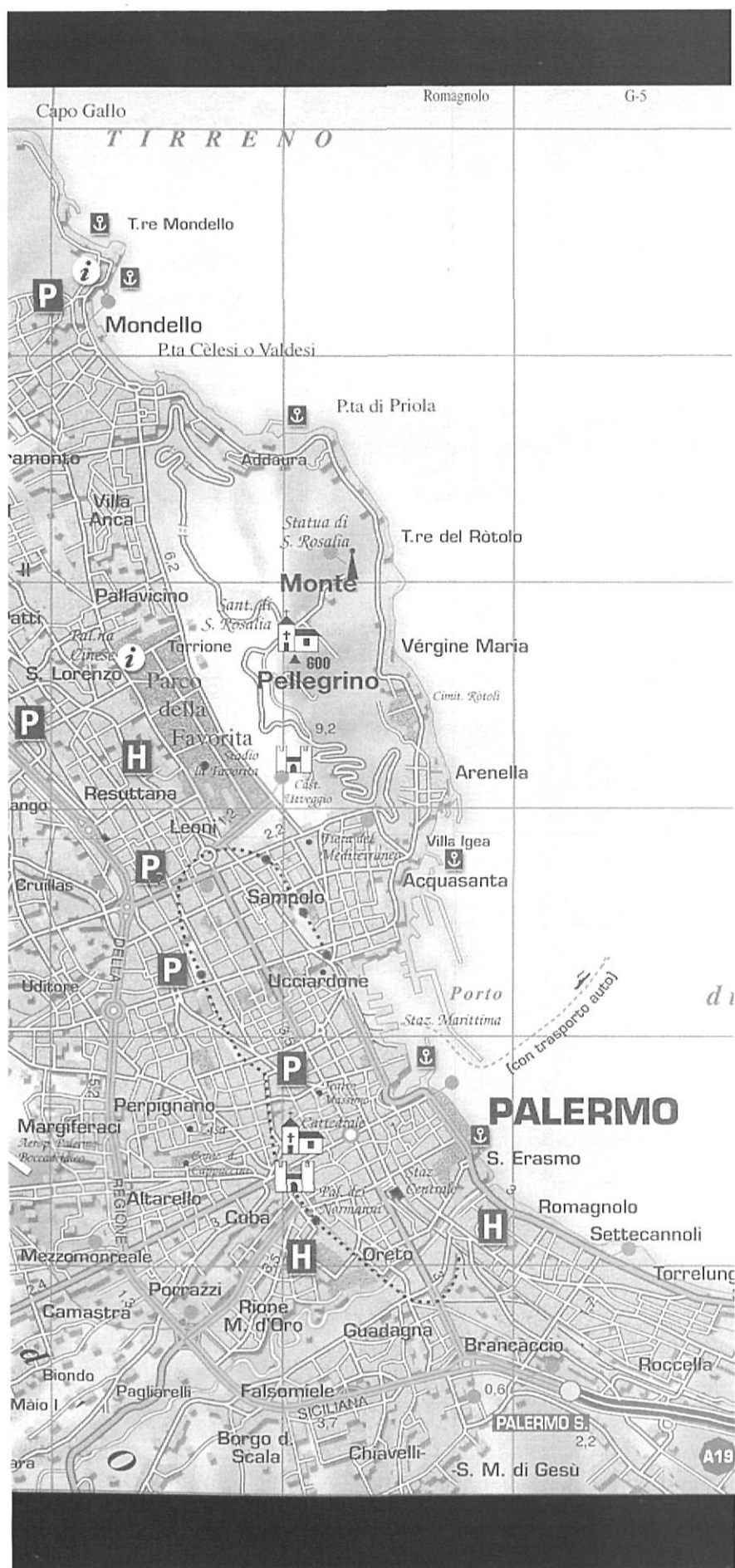
Gemma **Domènech** / Carles **Ribera** — Palerm, qualificada pel pintor Miquel Barceló com la més africana de les ciutats europees, es presenta als ulls dels que la visiten, almenys a tots aquells de procedència més ortodoxament europea (en un continent on, de fet, l'ortodòxia tendeix cada vegada més a la *palermització*), com l'antítesi de qualsevol realitat que tingui la més mínima relació amb l'ordre, el silenci, l'elegància, la planificació urbanística i l'eficiència dels serveis públics; però, malgrat tot aquest grapat d'aparents demèrits, l'eixam caòtic i degradat de prop d'un milió d'habitants que és la capital de l'illa de Sicília exerceix una fascinació gairebé immediata, segurament involuntària per part seva, sobre el nouvingut que aconsegueixi superar sense problemes cardíacs el primer contacte amb el trànsit rodat de la ciutat, un contacte gairebé físic, material, sobretot si es té el costum civilitzat de seguir molt al peu de la lletra les normes de circulació més elementals, que, si són simples orientacions per a la generalitat de la població italiana, esdevenen autèntiques ofenses per a un de Palerm al volant.

El primer contacte

El primer contacte amb la ciutat és, si hom s'ha decidit per l'avió com a mitjà de transport, el modest aeroport de punta Raisi, actualment rebatejat com a Falcone-Borsellino en honor a dues de les més emblemàtiques víctimes de la màfia, una mítica organització social i criminal que durant tot el viatge s'intueix amb la mateixa intensitat amb què ella s'oculta. Autovies, trànsit dens i rondes i més rondes, en poc més de mitja hora llancen el conductor (en les carreteres principals sicilianes no es té mai la sensació de tenir el control absolut sobre les decisions relacionades amb la conducció) al bell mig de Palerm, que d'entrada presenta una imatge semblant a la de qualsevol capital mitjana mediterrània que no hagi tingut la sort d'organitzar uns jocs olímpics: barris suburbials construïts, o sedimentats, per allotjar la immigració rural,

San Cataldo, amb les seves cúpules rosades, és una de les imatges més conegudes de Palerm.

grans avingudes fetes i deixades estar, però ben assortides de botigues de les grans i cares cadenes comercials, prohibitives per a la majoria dels nadius, i, en fi, el barri històric, el rovell de l'ou, un dels mosaics urbans més rics i alhora atrotinats del planeta, compendi arquitectònic de civilitzacions entre les quals (al llarg dels segles a Palerm hi han fet parada i fonda fenicis, grecs, romans, bizantins, àrabs, normands, francesos, catalans, espanyols, genovesos...) la presència catalana és una de les més evidents, destacada i, sobretot, ruïnosa.

La presència catalana

La presència catalana a Sicília és ben coneguda. Des del principi del s. XIII, la gran illa mediterrània havia estat destí de molts comerciants catalans que a més de bones possibilitats econòmiques hi veien uns bons ports per a les seves naus en les rutes cap a Orient. Igualment ben conegut és el paper que va tenir l'illa en el projecte de la Corona Catalanoaragonesa d'expansió política i econòmica per la mediterrània a partir del regnat de Pere el Gran. La dinastia catalanoaragonesa s'introdueix en el regne de Sicília amb el casament de l'infant Pere, després Pere el Gran, amb la princesa Constança, filla de Manfred, rei de Sicília. Però abans d'aquest matrimoni ja n'hi havia hagut un altre entre les dues cases regnants. El 1078 la princesa normanda Mafalda (filla de Robert Guiscard, comte de Sicília) contrau matrimoni amb el comte de Barcelona Ramon Berenguer II, Cap d'Estopes. Mafalda de Sicília és la mare del comte de Barcelona Ramon Berenguer III, el Gran. Però les relacions familiars entre ambdues corones no s'acaben aquí. L'any 1349, el rei Pere el Cerimoniós es casa en terceres núpcies amb Elionor de Sicília, germana del rei sicilià Frederic III. Pocs anys després (1356) Frederic III de Sicília es casa amb Constança d'Aragó, filla de Pere el Cerimoniós. A la mort del rei sicilià (1377), la corona passa a la seva única filla, Maria, que contrau matrimoni amb l'infant Martí, fill del rei Martí l'Humà. A l'aixopluc

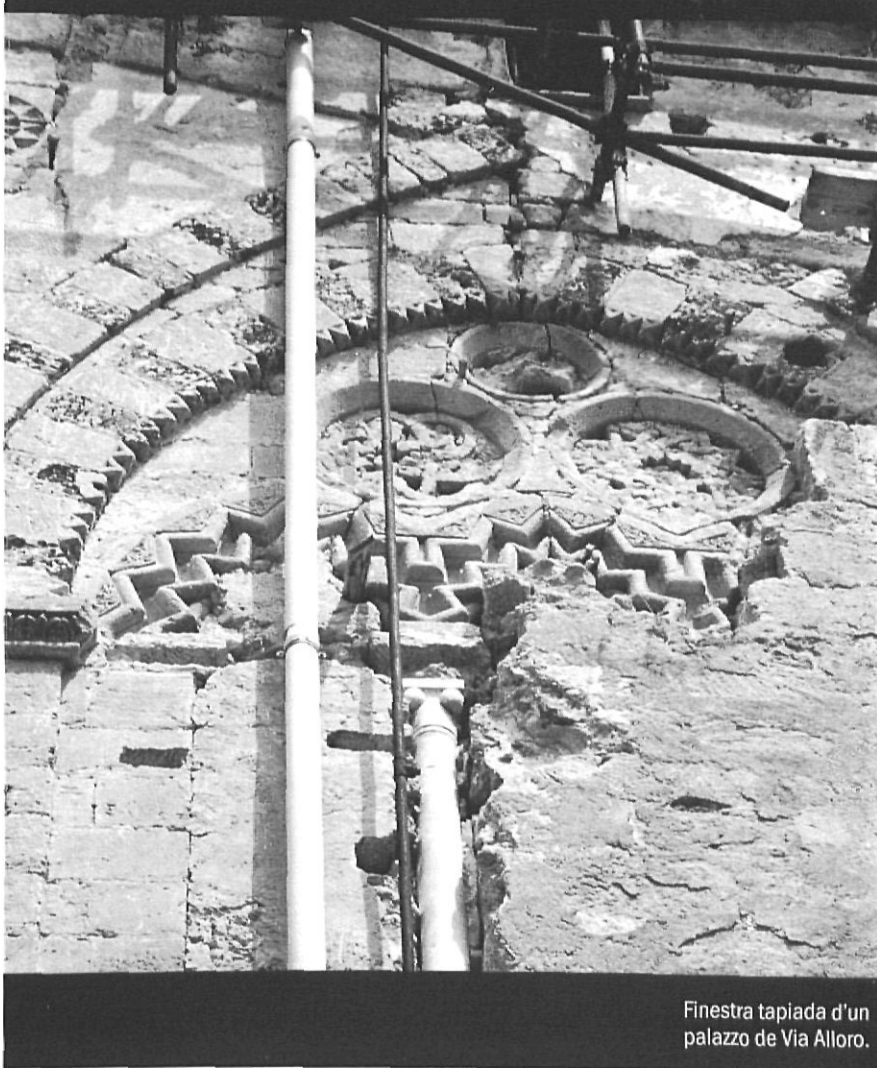
d'aquestes unions, molts nobles catalans s'estableixen a Sicília, les noves branques familiars fundades a l'illa consoliden ràpidament el seu poder i esdevenen peces clau en la vida política: els Cardona, els Requesens, els Montcada, els Peralta, els Orioles, els Santapau o els Vallgornera en són un bon exemple (en alguns casos la descendència dels quals ha arribat als nostres dies). Igualment les relacions comercials entre aquests territoris creixen i propicien l'establiment de noves cases comercials i d'autèntiques colònies catalanes formades per comerciants, majoritàriament, però també per artesans i mariners, en diverses ciutats sicilianes. Els catalans que viuen a l'illa tenen (des de 1286 i fins al 1668) la figura del cònsol català d'ultramar, que els representa i defensa els seus interessos comercials i personals.

Fruit d'aquestes relacions amb la corona catalanoaragonesa, Palerm exhibeix avui alguns bons exemples del gòtic civil català. Sense exagerar en excés, es podria afirmar que en les immediacions del trajecte que porta des de la via Garibaldi, passant per la Piazza Rivoluzione a les vies Schiavuzzo i Alloro (una distància similar al recorregut gironí plaça del Vi – plaça de Sant Feliu, pels carrers Ciutadans, Cort Reial i Argenteria) hi ha una concentració de gòtic civil català de les més extraordinàries, per qualitat i també per quantitat, no només de tot Sicília sinó també de Catalunya. Palaus bastits durant el segle XV i començament del s. XVI, amb patis amplis i escales de pedra de barana massissa, amb finestres geminades i coronelles a les façanes, i amples portalades d'arc de mig punt de grans dovelles, com el Palazzo Marchese, el Palazzo Abatellis o el Palazzo Aiutamicristo, per esmentar-ne alguns.

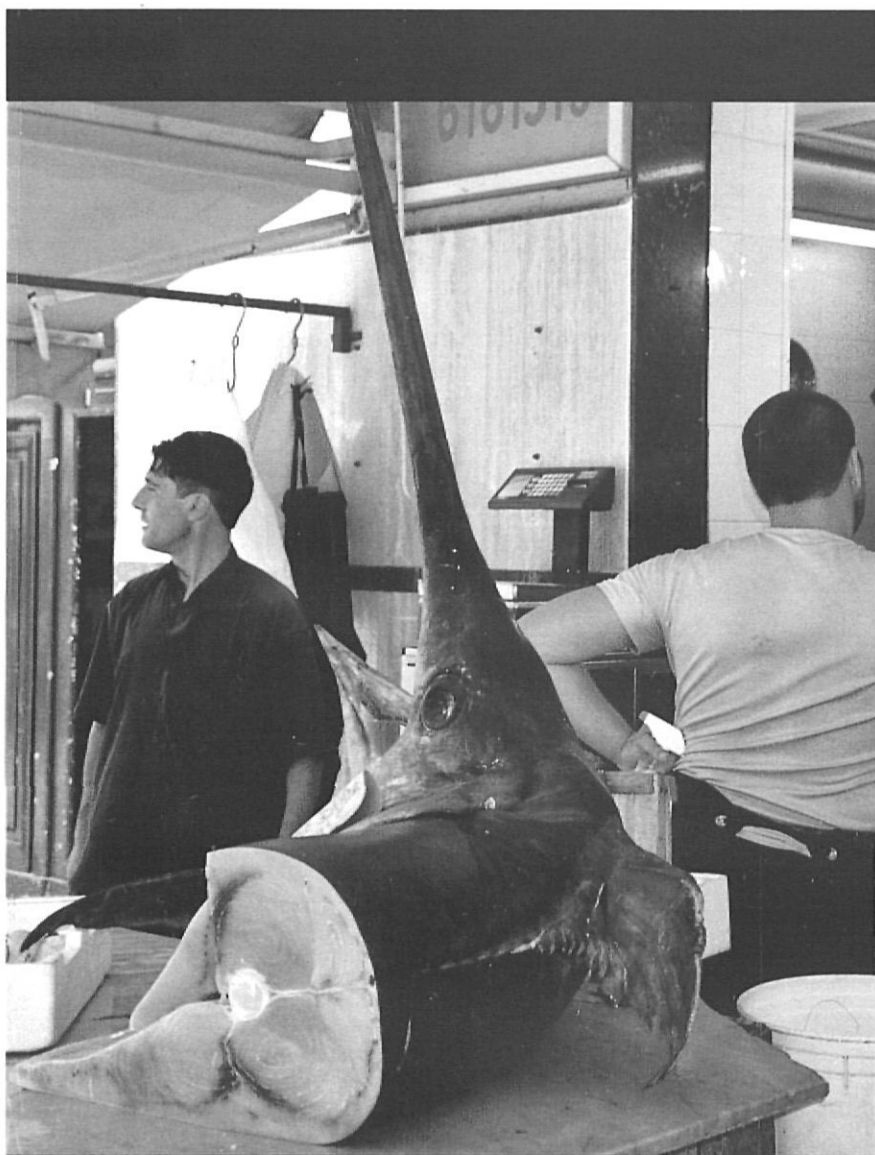
La importància quantitativa i qualitativa del centre històric de Palerm permet al visitant fer mil i un itineraris, deixant de banda els edificis més coneguts –San Giovanni degli Eremiti, el Palazzo Normando i la Capella Palatina, la Porta Nuova, la Catedral, San Cataldo, La Martorana, el Teatro Masimo, el Teatro Politea-

Pati interior d'un palazzo del centre de Palerm.

Finestra tapiada d'un palazzo de Via Alloro.

Venda ambulat
de peix espasa.

Peixaters
de La Vucciria.

ma— i les places que surten a la majoria de les guies: Quattro Canti, Piazza Bellini, Piazza Pretoria... Una bona alternativa és el pelegrinatge a les desenes d'esglésies que es mantenen tancades fora de les hores de culte, que segons l'època de l'any pots tenir la sort de veure amb l'*attrezzo* propi dels molts casaments que s'hi celebren: Santa Maria della Catena, San Agostino, San Francesco d'Assisi, San Cataldo i San Giuseppe dei Teatini, entre d'altres.

La ruta dels palaus

Una altra ruta no marcada als itineraris turístics és la dedicada íntegrament als *palazzos*. Alguns surten a la majoria de guies i han estat restaurats amb més o menys fortuna, i ocupats per institucions diverses, com ara el Palazzo Sclafani (s. XIV), residència dels Sclafani, comtes d'Adernò, després convertit en *Ospedale Grande* i actualment seu de la comandància militar; el Palazzo Marchese (final s. XV), bon exemple del gòtic civil català, avui seu de la Pretura; el Palazzo Comitini (s. XVIII), avui dia seu del govern provincial; el Palazzo Mirto (s. XVIII) obert al públic després que l'últim propietari el donés a l'administració provincial; el Palazzo Chiaramonte, o *Lo Steri* (1307-1380), que amb la caiguda de la família Chiaramonte, una de les més influents de la ciutat, es convertí en residència dels virreis, després, en seu del tribunal del Sant Ofici, i actualment l'ocupa el rectorat de la Universitat de Palerm; o el Palazzo Abatelli (s. XV) que alberga la Galeria Regional de Sicília.

Però d'altres palaus només se'n té notícia quan et sorprenen en girar una cantonada i topes amb el rètol institucional que un dia s'hi va col·locar, probablement fruit d'un programa de recuperació més ampli que mai es va dur a terme. El denominador comú de tots són les pèssimes condicions en què es troben, sense arribar però, ni de lluny, a l'abandonament. Han estat compartimentats per convertir-los en escales de pisos, els baixos han estat ocupats per tota mena de negocis: sabaters que arreglen calçat, lampiste-

Restes del Palazzo Bonagia (s. XVIII).

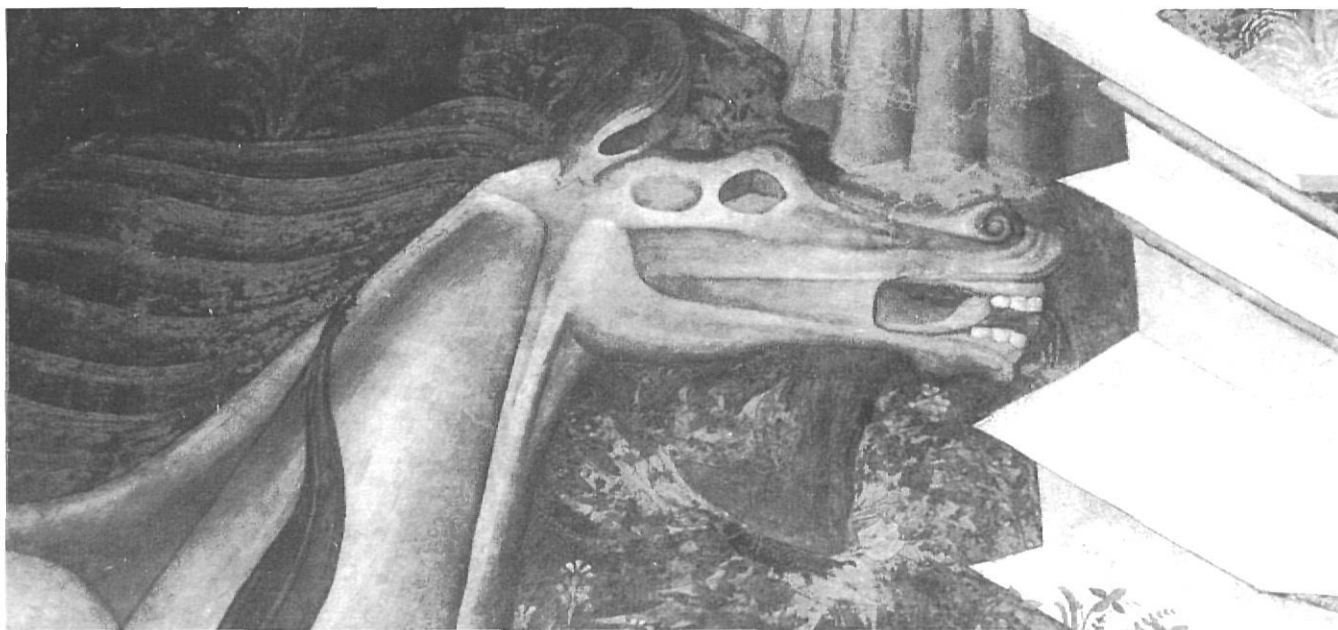

Treballs de restauració a Santa Eulàlia dels Catalans.

ries, botigues d'alimentació, etc., amb els patis interiors funcionant com a aparcaments veïnals.

A Via Garibaldi el Palazzo Aiutamicristo ocupa gairebé tota una illa de cases. Té dos grans patis interiors, un amb dos pisos d'arcades, tot i que algunes han estat tapiades per convertir-les en habitatges. Aquest gran casal, projectat al segle XV per Matteo Carnilivari, es considera una de les mostres més notables del gòtic civil català a Palerm. Seguint la via Garibaldi, a la Piazza Rivoluzione hi ha el Palazzo Scavuzzo Trigona, de la segona meitat del segle XVI. Entrant al pati interior, després de passar per un vestibul amb els comptadors de la llum i la instal·lació a la vista de tots, sorprenen les sis escales de veïns que s'hi han obert. Prenent el carrer que surt de la plaça, via Alloro, trobem el Palazzo Bonagia. De fet, les restes d'aquest palau del s. XVIII, perquè només en queda la façana i alguna paret interior amb estuc i pintura, però sense coberta. Tot i això, aquest edifici va tenir més sort que els altres i va ser restaurat (o consolidat) no fa gaire. Però acabada la intervenció es va posar un reixat i el cartell «Palazzo Bonagia (resti)», i se'n varen oblidar. El resultat són una pila d'escombraries que la gent llença per la reixa i una vegetació que amenaça de tombar les parets que resten dempeus. Sembla que a via Alloro ha arribat un programa de restauració, perquè davant per davant del Palazzo Bonagia hi ha el Palazzo Cefalà, que actualment està *en restauració* amb un rètol que aclareix la circumstància «Opere di manutenzione cofinanziate dal Programa di Iniziativa Comunitaria Urbana» amb la col·laboració d'una Unió Europea que, fent un cop d'ull al barri, tot fa pensar que està fent tard.

Aquest itinerari permet la descoberta d'esglésies com La Gancia (del segle XV, amb reformes en el XVII), a la mateixa via Alloro, on la Buca della Salvezza recorda els fets ocorreguts l'any 1860 durant la revolta popular contra els Borbons: en aquesta església es varen reunir els «patriotes» que varen preparar la revolta, varen ser descoberts i tots condemnats a mort, excepte dos que s'havien ama-

Triomf de la Mort (s. XV), detall, Galeria Regional de Sicília. Prefiguració del cavall del *Guernica* de Picasso.

gat darrera unes tombes i varen sortir-ne cinc dies després per un forat que varen obrir a la façana. Ben bé al davant de La Gancia hi ha un *palazzo* al qual l'Ajuntament no ha posat placa però els seus propietaris sí, per explicar que havia estat restaurat en motiu de la beatificació l'octubre de 2001 de Francesco Paolo Gravina, que hi havia nascut el 5 de febrer del 1800.

Continuant per via Alloro arribem al nostre destí (el que ens ha permès descobrir aquests palaus i molts d'altres dels quals malauradament només en queda una finestra, una porta, un balcó, etc.), el Palazzo Abatelli, avui Galeria Regional de Sicília. Fou construït per a Francesco Abatelli, pretor de Palerm que havia combatut amb Ferran el Catòlic a Granada l'any 1492 i que estava casat amb la barcelonina Elionor Soler. És un edifici de forma cúbica, amb finestres coronelles a la planta noble i un gran pati d'arcs escarsers, al voltant del qual es distribueixen les diferents sales del museu. Té un important fons de pintura i escultura, del qual desgraciadament no està a l'altura el funcionament del museu (manca de sistemes de seguretat, de serveis, i un excés de funcionaris desvagats que prenen el sol o s'agrupen en animades tertúlies enmig de les quals els astorats visitants no són sinó molestos intrusos que

destorben la seva «feina»: un altre ritme de vida, no hi ha dubte). En aquest museu destaquen peces com el bust d'Elionor d'Aragó, de Francesco Laurana (1461), l'anunciació d'Antonello de Mesina (1473) o el fresc *Triomf de la Mort*, provinent del Palazzo Sclafani quan aquest funcionava com a Ospedale Grande. D'aquesta gran pintura, atribuïda a un anònim mestre català de la segona meitat del s. XV, ens crida l'atenció la modernitat d'alguns elements, com ara el cavall que cavalca la terrorífica personificació de la mort, que prefigura sense cap mena de dubte algunes formes de Picasso al *Guernica*.

L'espectacle dels mercats

Travessant la via Vittorio Emanuele ens endinsem en l'altre espectacle (el primer ha estat l'art) que ofereix la ciutat als seus visitants: els mercats a l'aire lliure. N'hi ha molts (Ballaró, Capo, Lattarini, Calderai), però potser un dels més coneguts és La Vucciria. L'ambient és indescriptible, tant pel que vénen i com ho vénen, com per l'escenari. Parades de peix sobre taulells de fusta, sense cap sistema de refrigeració a més de 35°, col·locades davant de portalades de palaus barrocs que s'escrostonen irremissiblement sobre els taulells i tendals dels comer-

ciants. Taules de carn i embotits, d'espècies i d'olives, de verdura i de fruita, seca i dolça, envolten els absis d'esglésies de diverses èpoques. Tot plegat conforma un laberint d'olors i de pedra vella, de llum i de resclosit, de misèria i de vitalitat, de contrast extraordinari, i entre tot aquest brogit *cafarnaiuntic* emergeix una portalada «en restauro», sobre la qual s'hi divisa l'escut dels reis d'Espanya i el de la Casa d'Aragó, i al seu damunt els busts dels reis de la Corona Catalanoaragonesa: és Santa Eulalia dei Catalani. Fou aixecada en el s. XV en estil renaixentista com a església de la poderosa colònia de comerciants catalans que vivia en aquest barri, proper a l'antic port de La Cala. A l'interior criden l'atenció quatre poderoses columnes monolítiques d'un marbre portat de Barcelona per a l'erecció del temple, i, més modernament catalans, o mallorquins concretament, alguns esbossos que l'any 1999 hi va deixar el pintor Miquel Barceló, a qui va servir de taller i sala d'exposicions durant alguns mesos aquesta discreta església de la ciutat més africana d'Europa, o la més europea d'Àfrica, en paraules del pintor de Felanitx, però també, sens dubte, la més catalana de tota Itàlia.

Gemma Domènech Casadevall
Carles Ribera Rustullet